

שמחת האסיף או דין על המים

רבים חושבים כדבר ברור, ששמחת חג האסיף היא הכתובה בתורה, ואילו הדין על המים "בחג" בא מעולמם של חכמים (משנה ראש השנה א', ב); כמו במקרים רבים אחרים, יש אוהבי מקרא, שלא מבינים את הדין על המים, ויש תלמידי חז"ל, שחוגגים סוכות עם נענועי לולב והושענות כתפילה על המים, רוקדים בשמחת בית השואבה, ואין אסיף בעולמם; אוהבי מקרא חושבים על כפות תמרים פתוחות ושופעות בחגיגת האסיף, ותלמידי חז"ל שומרים ומקפידים על 'לולב פפות', סגור וחתום, לנענע בו למען הגשם שיבוא; בחג השבועות מציינים אוהבי מקרא את "חג הקציר", ו"יום הבכורים", בעוד תלמידי חז"ל חוגגים את "זמן מתן תורתנו"...

ואולם חז"ל דרשו היטב את המקרא, מפשוטו עד רמזי סודותיו, וקראו במדויק את זכירת עבדות מצרים בעשרת הדברים עם שמירת החוקים ועשייתם דווקא בחג השבועות בספר דברים (ט"ז, יב), ואת ארבעת המינים כארבעה צמחי מים דווקא בתוך חגיגת האסיף בספר ויקרא (כ"ג, מ) – שוב ושוב אני נפעם מגאונותם של חז"ל בהבנת המקרא, ואהבת המקרא שלי עולה ופורחת יחד עם לימודי חז"ל – לעיתים קרובות מסתכלים עלי כחריג גם אוהבי מקרא, וגם תלמידי חז"ל, ואני בלב שלם בא אל משכנות הקודש מתוך כל הסתירות וההבדלים שלכאורה, כפי שגדלתי בבית הורי, כפי שאני לומד שוב ושוב ממציאות חיינו, וכפי שנתברכתי מבית המדרש של הראי"ה ושל מו"ר הרצ"ה קוק בישיבת מרכז הרב.

לפני עשרות שנים, בשיעור על החגים באחד הקיבוצים בצפון, קמה חברת קיבוץ והטיחה בי: 'רק מוח של רבנים יכול להמציא שני חגים של שבעה ימים בשתי העונות החקלאיות הכי בווערות' – נפעמתי מאד מהעימות שבער בנפשה בין עולמם של רבנים הסגורים בעולם התורה, לבין חלוצים שעובדים בשדות החקלאות העברית המתחדשת בארץ ישראל, וכמובן שנזכרתי במחלוקת הגדולה על הצלת החקלאות העברית החלוצית בשנת השמיטה (עד היום); נהייתי במיוחד מזה שגם תורת משה נראתה בעיני הקיבוצניקית כ'מוח של רבנים', בלי שום הבדל בין המקרא לבין דברי חז"ל – עניתי לה (מה שכתוב בתורה), שאם לא היינו נעצרים באביב ובאסיף לשאול ולהזכיר לבנינו את הנס ההיסטורי של יציאת מצרים, לא היינו חוזרים לקצור ולאסוף יבולים בארץ אבותינו.

שבתי וקראתי בתורה (שמות י"ג, ג-ד, ודברים ט"ז, א) על יציאת מצרים דווקא "בחדש האביב", ועל חובת 'זכור ושמור', כדי שתמיד יחול הפסח יחד עם הבשלת התבואה באביב של ארץ ישראל, וגיליתי, שדווקא שם (שמות י"ג, ח) נאמר "והגדת לבנך" מבלי שהוא ישאל – אז הבנתי, שהבן שלא ישאל בתורה, איננו ילד קטן שעוד לא למד לשאול, וכמובן לא מתנגד על רקע דתי או אידיאולוגי, אלא החקלאי העסוק בהכנות לקציר, שאין לו זמן ואין לו ראש ולב לשאול שאלות בעונה חקלאית בווערת, ועבורו, הצמדת הפסח וחג המצות ל"חדש האביב" יצרה קושי עצום; אולי הסבא שלו שיצא ממצרים (או מאירופה ומתימן) כלל לא יוכל להבין את עומק הבעיה, ומוטב לא לשאול – דווקא לבן הזה נצטוונו להגיד: 'בן, לולי יצאנו ממצרים (ומכל הגלויות), לא היו לך שדות לקצור, ובלשון התורה: "והגדת לבנך (שלא ישאל)... בעבור זה (= תבואת השדה שלך) עשה ה' לי בצאתי ממצרים"!

אחר כך שמת לי לב להדגשת התורה בספר דברים (ט"ז, ז): "ופנית בבקר והלכת לאהליך", כלומר, העלייה לרגל לחג הפסח הייתה רק ליום אחד, כי באמת אין לחקלאי מה לעשות יותר מיום אחד "בחדש האביב", "במקום אשר יבחר ה'"; התורה שולחת אותנו לשוב אל שדהו ואל נחלתו, כי גדול הלחץ על איש השדה בעונה הבוערת – אז גם נזכרתי, שחז"ל (מועד קטן פרק א') התירו בחול המועד לעשות מלאכה ב"דבר האבד", כדי לאפשר לחקלאים להתמודד עם הלחץ כראוי.

באחד מחגי אסיף-סוכות שאלתי את גיסי, חקלאי ועובד ה' בכל גופו, נפשו ומאודו – מה בוער כל כך בעונת האסיף בחודש תשרי? הוא הסביר לי בפשטות: 'חייבים להספיק לאסוף מן השדות את כל הערמות שנותרו מן היבולים לפני הגשם הראשון, כי הגשם ירקיב את מה שנותר בשדה, ובהחלט יכול לרדת גשם ראשון כבר בימי חג הסוכות!' שאלתי: 'לכן התירו חז"ל מלאכת 'דבר האבד' בחול המועד? אמר לי: 'בוודאי'!

כך הבנתי, שאין שמחת אסיף וחגיגת אסיף בלי הדאגה הבוערת על הגשם הראשון שצפוי 'בעיתו, או שלא בעיתו', לברכה או לקללה – והתבוננתי שוב בארבעת המינים צמחי המים, דווקא "באספכם את תבואת הארץ"!

שמתי לב ללולב 'התינוק', שמייצג את כל מה שמבקש מים כדי לגדול ולצמוח, והבנתי את הנענועים בהלל, הושענות בתוך ההודיות – תחילה ב"הודו לה' כי טוב", אחר כך במפנה חד ב"אנא ה' הושיעה נא", ולבסוף שוב ב"הודו לה' כי טוב"; כך גם הבנתי מדוע קראו חז"ל לערבה 'הושענא', שהרי היא מתייבשת ראשונה, זמן קצר מאד אחרי שנקטפה.

אחר כך פגשתי את חוקר הטבע, הארץ והמקרא, נגה הראובני ז"ל, והוא הסביר לי, שארבעת המינים כצמחי מים מייצגים ארבעה אזורים שונים בארץ אבותינו – את הערבות פגשו בני ישראל כבר במעברות הירדן, שכולו מלא בעצי ערבה עד היום – את התמרים פגשו כמובן ליד מעיינות גדולים כמו ביריחו, את ההדסים פגשו בנחלי ההר, ואת פרי ההדר רק כאשר הגיעו לשפלה, לשרון ולעמק החוף; כיוון שבני ישראל הגיעו לאזורים אלה מאוחר מאד, נשארה מסורת האתרוג עמומה מעט, במקורות חז"ל.

לסיכום: אין שמחת אסיף של יבולי השנה שעברה, בלי דאגה ותפילה למים של השנה הקרובה, וחז"ל הבינו היטב את משמעות צמחי המים דווקא בתוך חגיגת האסיף – לכן, קבעו לולב 'תינוק' לבכי ולנענועים, ולא כפת תמרים פתוחה לשמחת השפע – ובתוך שמחת הקציר והאסיף חובתנו לדאוג למי שאין לו יבולים (דברים ט"ז, יא-יד), ולשתף בחגיגה המשפחתית את "עבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך, והגר (שאין להם שדה), והיתום והאלמנה..." (שאין להם די לסעודת חג) – "וְזָכַרְתָּ (במיוחד בחג הקציר, חג השבועות) כי עבד היית במצרים ("אנכי... אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"), וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ את החקים האלה", הלוא הם עשרת הדברים, והמסתעף מהם בתורה ובהלכה.